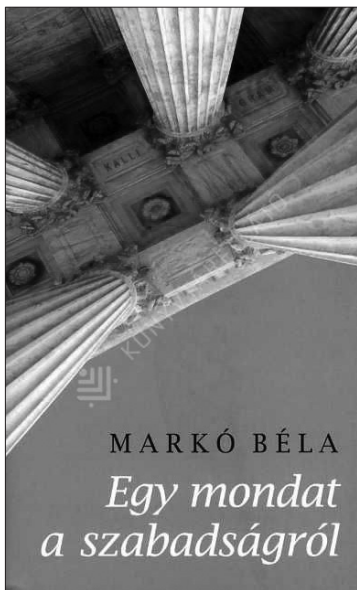

Borsodi L. László

EGYMONDATOK SZABADSÁGA¹

Sokan, sokféleképpen írták meg, írják át, tovább „a politikus Markó Béla – a költő Markó Béla” diskurzust. Egyesek különválasztják a kettőt, mások nem, és vannak olyanok, akik úgy tesznek, mintha különválasztanák. Természetesen kinek-kinek szíve joga megválasztani, hogy milyen politikai és/vagy poétikai érvek alapján áll bele ebbe a polémiába. Az izgalmas az, hogy a költő is helyet kér magának ebben a folyamatban. Kezdetben, a politikusi pályától való visszalépése után – főként az irodalmi élet nyilvános fórumain való megszólalásai alapján – úgy tűnt, mintha kényszeresen (!) külön akarná választani a kétféle létmódot, mint ahogy az őt kérdezők is (okkal vagy ok nélkül) folyton belekényszerítették a kétféleségnek, a

kettő határvidékének a megmagyarázásába. Szándékosan nem írtam magyarázkodást, mert Markónak mindig voltak érvei mindkét oldalról. Most azonban, hogy tudjuk, az elmúlt tíz évben több mint húsz kötete jelent meg, és fokozatosan, a szonettól a haikun át a prózanyelvbe hajló, fegyelmezett szabadversig eljutó költészetével – jobb kifejezés híján – visszatalált az elhallgatása idején jócskán megváltozott szépirodalmi prérire, és ott (újra) helyet foglalt magának, mintha maga provokálná az olvasót, és kapcsolná össze a politikus és a költő szerepet. Ezt sem akárhogy teszi. Ő ugyanis nemcsak azért poeta doctus, mert bármilyen, a különféle témák által megkívánt változatos versformá-

1 Markó Béla: *Egy mondat a szabadságról*. Budapest, 2020, Kalligram Kiadó.

ban képes megszólalni, hanem abban a vonatkozásban is az, ahogyan saját hangszerelésűvé téve a közéleti líra hagyományát, összekapcsolja a kettőt. S miközben nyilván a költő műveltsége, nyelvkezelési jártassága, formaismerete, vagyis a tehetsége működik a háttérben, nem a saját, hanem a nyelv teljesítményének, a vers hatalmának tudja be ezt a poétikai eredményt. Nem tradicionális értelemben vett politikai költészet vagy közösségi költőszerep jön létre tehát, hanem olyan versnyelv teremtésének-teremtődésének lehetünk a tanúi, amely a szellem szabadságának a letéteményese. Ez a költői szabadság pedig megengedi, hogy egészen különböző témák, a szerelem, a hitves szerepe, a természet, a társadalom nyomorultjai, az időskori számvetés és halálközelség, Isten és a metafizikai dimenzió, kisebbségi lét és közéletiség kerüljenek egymás közelébe, egymás viszonylatában váljanak értelmezhetővé.

S bár nyilvánvaló, hogy a kötet címe – *Egy mondat a szabadságról* – Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versével, az 1950-es évek politikai költészetével kezdeményez vitát, az *Erdélyi nyár* című nyitóversből és hat ciklusból álló Markó-kötetben nem a történelem során számos alkalommal érvényesülő zsarnokság lírai kritikájával találkozunk. Véleményem szerint a címválasztás gesztusában nem az Illyésével való szerepteremtési párhuzam jön létre abban az értelemben, hogy a 21. századi költő a nagy költőelődhez hasonlóan maga is megfogalmazná aktuálpolitikai, közéleti nézeteit saját korára vonatkozóan. Sokkal inkább az illyési tisztánlátásnak, a letisztult fogalmazásnak, a kimondott-leírt költői szó felelősségének, pontosságának az igénye teremt párhuzamot a két költészet között. A kötet verseiben ugyanis nem a zsarnokság nyomai a hangsúlyosak, hanem az, ahogyan ciklusonként előtüremkednek-megfogalmazódnak mindazok a krízisfaktorkok, amelyek az embert kényszerhelyzetben tartják: az én legfőbb problémája, azaz saját végességének a tudata (*Világítás*), Istennel való viszonyának az értelmezése, a halálon inneni és túli határának a faggatása (*Hiszékeny test*), az idővel, az élettel való számvetése (*Kimentés*), az egyéni sorson keresztül megmutatkozó szociális-társadalmi problémák (*Szocreál*), a kelet-közép-európaisággal, a kisebbségi léthelyzettel összefüggő traumák, a kommunizmus okozta szenvedés, majd a forradalmi lelkesedést követő csalódottság (*Vaktöltény*). A katartikus élmény szerintem az lehet, ahogyan ezek a krízishelyzetek Markó Béla

tollán verssé problematizálódtak, ahogyan a versbeli ént foglalkoztatják, illetve ahogy ezeknek a vers nyelvi hatalmánál fogva ellenáll, s ezáltal esztétikumává válik. Ezért gondolom úgy, hogy a kötet ciklusainak megértésében kulcsszerep jut az utolsónak, *A vers hatalmának*.

Akár lineárisan olvassuk a könyv darabjait – úgy is, mint verseket, úgy is, mint ciklusokat –, akár a *végkifejlet* felől vesszük szemügyre a bejárat utat, arra a következtetésre juthatunk – elsősorban önmagunkat illetően –, hogy létünk különböző vetületeinek, dimenzióinak megélésében és megértésében hiába törekszünk teljességre, csak a töredékest, a részlegest tapasztalhatjuk meg. Hiába tehát élet és halál határmezsgyéjének megérteni akarása („a megtelt élet és üres halál között / próbálom tartani az egyensúlyt” – *Átfordítás*), élet és halál egységben látásának a szándéka („Mert nem tűnik el semmi a halállal” – *Téli napnyugta*), nem juthatunk el a megsejtéstől a megvilágosodásig („Most már sejtem, hogy a mulandó / próbálja eltakarítani a múlhatatlant” – *Örökkévaló*). Nem véletlen, hogy az álomnak azért nem szabad beteljesülnie (*Misztériumjáték*), a megváltásnak azért nem szabad bekövetkeznie (*Majd test nélkül*), hogy hihetőbb legyen a magára maradt ember vágyában létezőnek vélt és/vagy a nemlétében/láthatatlanságában megragadható Isten (*Emmausz után*). Ha metafizikai dimenziókban, inneni és túli viszonylatában keresi az ember, akkor magára maradottságával szembesül, azzal, hogy a nyelv, amely által és amelyben keresi, töredékes: „Nem ugrik át a hang / az egyik mondatból a másikba.” Erőtlen a nyelv Isten megszólítására és megszólaltatására: „Nem szólhat két mondat között.” (*Istentelen grammatika*) Talán két megszólalás között a csend lenne ő? Ha az öregedő, a halál közelségében élő én önmagával akar számot vetni, ugyancsak nyelv által teheti, hogy újra kiderüljön, véges, akár a használója, vagy aki őt használja („Mert véges számú mondatot kínálnak / a nyelv véges számú szavai” – *Hívórímek*), hogy a nyelv valójában „a lassú haldoklás grammatikája” (*Első személy*). Ez a nagy fegyelmezettséggel kidolgozott, pontos megnevezéseket és világos (ön)reflexiókat megfogalmazó, gyakran egy lélegzetvételt tervezett, visszatérésekkel, itt-ott, igaz, túlmagyarázó megjegyzésekkel, közbevetésekkel („Ez ilyen egyszerű” – *Az élet értelméről*; „és végül is ez az igazság” – *Zsebkendő*; „Mondanom sem kell” – *Száz év hiány*) önkifejezésre törekvő mondatokból, mondatstruktúrákból álló haldoklás grammatikája próbál körültekinteni a világban,

a közélet reáliáiban. Az én alaptapasztalata azonban a megérteni akarás ellenére egyrészt a mások sorsától való kényszerű elválasztottság, a másik Annák megmentésének lehetetlensége, másrészt a forradalom lehetőségeit elpuskázó, a forradalom utáni lelkesedés kiaknázására való képtelenség miatti csalódottság. Így lesz a vers az emberi („Nem tolakszik be / a helyére semmi. Csak az üresség.” – *Szánalom*) és a statikus történelemszemléletet kifejező közösségi hiány- és hiábavalóság-érzet lírai elbeszélése („a történelem nem ismétlődik, / hanem tulajdonképpen ugyanaz” – *A reszpublika ára*), a csüggedése, amiben a forradalom csak emlék, tehát ami lehetségesnek tűnt, újra lehetetlen, a hangosan kimondott mondatnak, magának a mondatnak nincs értelme (*Egy mondat a szabadságról; Mikor leszünk forradalmárok?*). „[M]it tettetek a legszebb magyar mondataimmal”, kérdezi kétségbeesve az *Ajakkerekítés* beszélője.

Az itteni és túli, emberi és isteni, egyéni és közéleti kudarcaink számbavétele után Markó Béla könyve tartogat még valamit. A kötetet lineárisan olvasó számára bár nem válik svédcsavarrá az utolsó ciklus (ilyenfajta stílus- és/vagy strukturális bravúrra nem is szorul rá a könyv), egy valami azonban világossá válik a körütekintő befogadónak. Az, amire egyébként minduntalan emlékeztet a versnyelv, s ami itt mintha didaxistól mentes következtetéssé, ars poeticává lényegülne: tudniillik hogy nincs más kapaszkodó, nincs semmi a nyelven kívül. Hogy a töredékes, tökéletlen nyelv az egyetlen, ami maradt, az én maga is nyelv, vers („már én is egy vers vagyok csupán”), aki azt mondja: „nem találok Istent érthető szavakban” (*Mint aki poéta*). Ez lenne a kudarcok kudarca, egzisztenciális mélypont, úgy is, mint a poéta határhelyzete. Igen ám, de másfelől az erről beszámoló vers/ciklus éppen arról a reményről ad számot, hogy a nyelv az egyetlen fogódzó, maga a létezés, a haza. Ebből a távlatból visszamenőleg, mintegy jóvátételként olyan perspektívába helyezi a bejárt emberi-költői utat, amiért érdemes volt és érdemes újra meg újra megszenvedni. Tudniillik a nyelv, az egyszómondatnyi versek adhatták/adhatják meg azt az intellektuális függetlenséget, szabadságot, ami által a költő kimondhatta/kimondhatja dilemmáit, a világ, az ember ekként és így létezését. Ennek a szellemi autonómiának lehet jutalma az, ami a szavak, a (vers)mondatok közötti résben teremődik, aminek a neve csend (*Csend*), vagy Isten, vagy a hiánya. Hit az újraírható – az olvasó részéről

az újraalkotható – mindenségben. Újabb és újabb kötetekben. (Mint amilyen a költő 2021-ben megjelent *A haza milyen?* című könyve [Budapest, 2021, Kalligram Kiadó], amelyben a metafizikai dimenziót teremtő-vallató versnyelv helyett a közéletiség, a hazafiasság regisztere erősödik fel.) Hiszen a nyelv, a költészet mint az én földi mása teszi romolhatatlanná, eternitássá azt, ami mulandó. Érthető tehát az írástudó vívódása és felelősségtudata, mások részéről pedig az elvárás vele szemben, az ő felelősségét illetően: hogy végül – amint a *Szótár* című vers is utal rá – egy metaforában lakjunk mindannyian.

Solaris, 2021
(55 x 39,5 cm, olaj, vászon)